

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

Бойченко О.М.*

ПОЗИЦІЮВАННЯ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС СТОСОВНО СПІЛЬНОГО БЕЗПЕКОВОГО КОМПОНЕНТУ ОБ'ЄДНАННЯ (ЄПБО)

Європейський Союз поступово, з року в рік, набирає ваги не тільки в економічному та політичному плані, як один з центрів розвитку світової економіки та формування політичної стратегії в глобальному плані, але й поступово зростає вплив його військового компоненту на забезпечення безпеки і стабільності вже не тільки на європейській, а й на міжнародній арені.

Тому *важливість* даного питання виходить на перший план в процесі міждержавних відносин та у взаємовідносинах між ЄС та різноманітними міжнародними організаціями, що ставлять на порядок денний своєї діяльності також і питання безпеки (насамперед, НАТО, АСЕАН, Шанхайський пакт і т.д.), та полягає у відображенні двох основних тенденцій:

1) відновлення «старих» (біполярних), виникнення та динамічне трансформування «нових» (постбіполярних) загроз безпеці як в регіональному, так і загальносвітовому масштабі;

2) стрімке поглиблення інтеграції на європейському континенті та поступове перетворення ЄС з економічної потуги у політичну, в тому числі і за рахунок військового компоненту – ЄПБО. На сучасному етапі роль та особливість ЄПБО в контексті європейської безпеки визначається, насамперед, у порівнянні з НАТО, регіональним фактором військової кооперації з визначеними відповідними межами зони інтересів, а по-друге, участю переважно в гуманітарних та цивільних місіях і операціях без залучення військового компоненту.

Відповідно, *актуальним питанням* сьогодні є досягнення належного рівня цілісності та ефективності ЄПБО, як конкретного військово-політичного інструменту, так й інтеграційного механізму ЄС в цілому. Досягнення відповідних завдань залежить від багатьох факторів, ключовим з яких є єдність позицій країн-членів щодо розбудови ЄПБО.

Розгляд зазначеної проблеми може бути здійснений в контексті аналізу трьох загальних, але водночас стрижневих *чинників*, що здійснюють вплив на позиціонування держав-членів ЄС відносно військово-політичної інтеграції та визначають загальну дихотомію гомогенності/фрагментарності ЄПБО ЄС. До них можемо віднести:

- 1) внутрішньодержавний контекст впливу;
- 2) інтеграційно-комунітарний контекст впливу;
- 3) зовнішній контекст впливу.

Отже, розглянемо яким чином вищевказані нами чинники впливали на позиції тих чи інших держав як на внутрішньогруповому, так і міжгруповому рівні.

Після підписання Маастрихтського договору 1992 року та початку будівництва політичного союзу ЄС на протязі вже близько 17 років триває постійна розбудова «другої

* здобувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: доц. Мінгазутдінов І.О.

опори ЄС» – Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (СЗПБ). Ідея, започаткована найбільш активними прихильниками об'єднання Європи, президентом Франції Франсуа Міттераном та канцлером ФРН Гельмутом Колем [1], стала не тільки однією з центральних тем обговорення, але й найбільш суперечливою. По-перше, розбіжності виникли в окресленні майбутніх юридичних рамок застосування створених в майбутньому сегментів «другої опори ЄС», а також у визначенні спільних завдань та загроз. А по-друге, що і є визначальним, саме Маастрихтський договір, будучи фундатором створення Європейського Союзу і окреслення основних напрямків його діяльності, посіяв зерна невизначеності в позиціях країн щодо розбудови Спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Проте, з моменту свого заснування СЗПБ виявився неефективним інституційним механізмом, не зумівши створити ні спільних інструментів імплементації зовнішньополітичних критеріїв об'єднання, ані міждержавних військово-політичних безпекових проєктів. Тому, країни Європейського Союзу, врахувавши всі недоліки, на засіданні у травні 1999 року в Амстердамі започаткували, а на конференції в Гельсінкі у тому ж році остаточно затвердили нову ініціативу – Європейську політику безпеки і оборони (ЄПБО), яка за загальною згодою усіх учасників стала частиною СЗПБ.

З моменту започаткування намітилися три умовні групи країн з різним ступенем лояльності відносно СЗПБ, а в подальшому ЄПБО. Останні становлять:

1) *країни «проєвропейського напрямку»* формування безпеки. Це - Франція, Німеччина та країни Бенілюксу з лідируючою роллю Німеччини та Франції (насамперед останньої) [2]. Їх метою є створення суто європейських можливостей в галузі безпеки і оборони, з чітко визначеними задачами та областю можливих меж застосування. Це прагнення носило, насамперед, характер зменшення, а в подальшому і повного нівелювання впливу США і НАТО на європейські країни та процеси європейської інтеграції, а по-друге, створення власних потужних безпекових інструментів протидії сучасним загрозам, які були б абсолютно конкурентноздатними у порівнянні з аналогічними структурними компонентами НАТО (США).

Настрої як політичної еліти, так і громадськості абсолютно позитивно ідентичні у своєму прагненні до розбудови спільного безпекового елементу ЄС. Це видно з, наприклад, огляду Євробароменту (суспільно-політичний щомісячний оглядач) за вересень 2005 року, де, приміром, Німеччина дає 75 відсотків на користь розвитку ЄПБО в контексті ЄС як світової сили, і ця динаміка зростає. [3]

Звичайно ж, фактор європейської ідентичності у прагненні до традиційного оборонного співробітництва також надав значного імпульсу проєвропейським намаганням. Не останню роль у формуванні такого погляду зіграв також зовнішній чинник, оскільки із закінченням «холодної війни» і розвалом біполярної системи міжнародних відносин саме європейський регіон, а точніше південно-центральна його частина, стала зоною перехідного переформування національних державних устроїв з витікаючими звідси непересічними загрозами загальній безпеці (особливо в цьому контексті слід відмітити балканський фактор).

2) *країни-«атлантисти»*, тобто країни, які ставлять за основу як власної, так і загальноєвропейської безпеки саме фактор НАТО (вважай США). Ця група найчисельніша. До неї відносяться Великобританія, Данія, Іспанія, Португалія, прибалтійські країни та країни Центральної і Східної Європи з Великобританією в ролі «неформального лідера». Причин для таких поглядів багато. Це і традиційні «особливі відносини» між США і Великобританією [4], що склалися протягом значного відрізка часу, а також те, що ці країни не вірять, а в більшості випадків скептично ставляться до можливості Європейського Союзу створити власні ефективні безпекові структурні елементи, які в повній мірі зможуть забезпечити їх безпеку і оборону. Хоча, все ж таки, настрої і погляди в прибалтійських

країнах трохи різняться від позицій інших країн своєї групи. Звичайно, НАТО – пріоритет, ЄС – важливий, але вторинний безпекодавець [5], хоча підтримка ЄПБО станом на грудень 2006 року була висока: 85 відсотків в Литві, 82 відсотки в Естонії і 76 відсотків в Латвії [6], і особливо не змінилась дотепер. Дійсно, це найпопулярніша політика ЄС. На настрої та позиції прибалтійських країн та країн Центральної і Східної Європи ще дуже сильно впливає російський фактор, оскільки в ньому вони бачать найбільшу загрозу власній безпеці (за останній час особливо в енергетичній галузі) і однозначно бажають за краще мати «синицю в руках» у вигляді потужного НАТО, ніж «журавля в небі» у вигляді поки що недосконалої спільної оборонної структури ЄС з невідомим майбутнім [7]. Тому, центральну позицію загалом всіх цих країн можна описати просто як споглядацька з мінімальною долею участі.

3) *країни «нейтрального напрямку»* щодо військової складової європейської інтеграції. Це такі країни, як наприклад Австрія, Ірландія, Кіпр, Мальта, Фінляндія, Швеція. Позиція малих країн зрозуміла – вони не мають ні можливостей, ні ресурсів, щоб ефективно сприяти процесам створення військової складової ЄС. Інші країни, виходячи з вікових традицій і настроїв сприйняття загроз, сповідують принцип нейтральності по відношенню до участі у військово-політичних блоках і ставлять на чолі національних доктрин оборони захист своєї території власними силами. Та ж Фінляндія, наприклад, зробила наголос, що вона приєднується до ЄС як військово позаблокова країна, чия вірогідна незалежна обороноздатність є важливим вкладом в загальну безпеку Об'єднання. [8] До спільних намагань ЄС у галузі розбудови власної системи безпеки і оборони ці країни ставляться загалом схвально, приймають участь у багатьох спільних місіях і операціях (але при наявності мандата ООН), надзвичайно активно співпрацюють в цивільних операціях під егідою ЄС, але, все ж таки, займають більш «вичікувальну» позицію, не поспішаючи інтенсифікувати свою позицію, але разом з тим і не відходять занадто далеко від спільного оборонного процесу, маючи, можливо, за мету в потрібний момент голосно заявити і про свої амбіції.

Стосовно можливих загроз, вважається, що значних, наприклад, військового застосування сили, не передбачається, навіть можливість терористичної загрози не така значна. Головні їх зусилля, що посилюються з року в рік, направлені на сприяння всіма засобами міжнародному миру і стабільності. [9]

Окреслюючи параметри сказаного по відношенню до наявного стану як національних безпекових доктрин в цілому, так і до Європейської політики безпеки і оборони зокрема, можливо узагальнити зазначене наступним чином: 1) внутрішньо групові позиції з роками поступово зазнають істотних змін у тому сенсі, що країни «другого ешелону», що приєдналися до ЄС у 2004 році, поступово починають набирати політичної ваги, а разом з нею все більше й у інших напрямках розвитку Об'єднання, в тому числі і у військовому через постійно наростаючий національний внесок середніх країн всіх трьох групувань (хоча це все ще переважно операції цивільного характеру, або ж операції з мандатом ООН); 2) пріоритети країн у всіх трьох групах не зазнали кардинальних змін, але дещо розмились попередні прямолінійні контури зовнішньополітичних домінуючих напрямів (Франція, наприклад, почала більш тісно співпрацювати з НАТО; Португалія, за прикладом Великобританії, стала надавати більшого значення розвитку військової складової ЄС); 3) зі зміною полярності світоустрою з біполярного на постбіполярний (з перспективами розвитку в мультиполярний світовий порядок) у світлі наявності як нинішніх, так і нових можливих загроз, концепції безпеки багатьох країн наразі поступово зазнають серйозних змін переважно на користь уніфікації та об'єднання. Серйозних обертів набирає також прогресуюча тенденція до поступового стирання, проте, поки що не особливо принципових відмінностей в підходах країн щодо загального оборонного елементу ЄС.

Література

1. Gate way to Euroipean Union. - History. - Режим доступу до інформації: www.europa.eu.int
2. Hans Stark ,Simone Weske. Deutschland und Frankreich. Motor einer Europäischen Sicherheits- und Verteidigungspolitik? Baden-Baden.
3. European Commission (2005): Eurobarometer 63. - September 2005. – Brussels. - P. 32
1. Liam Fox. Security and Defence: Making sense of the special relationship, Heritage Lecture no.939. Washington D.C.- April 27. - 2006. Режим доступу до публікації: <http://www.heritage.org/Research/Europe/hl939.cfm>
4. Arunas Molis. The role and interests of small states in developing the European Security and Defense Policy. - Baltic Security and Defense Review. - 2006. - Vol. 8 - P. 104–106.
5. European Commission (2006): Standard Eurobarometer 66. Brussels: European Commission, December.
2. Miszcak K. Niemcy I Polska wobec europejskiej polityki bezpieczeństwa // Sprawy Międzynarodowe. – № 1 (LVIII). – Styczen – marzec. -2005. – S. 79 - 109
8. Defense White Paper.- 1995. - P. 56–61.
9. Regeringens proposition 2004/05. Vårt framtida försvar [Government proposition 2004/05. Our Future Defense]. - September 23. – 2004. - P. 12.